

Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Karşılaştırmalarında Yeni Bir Ölçüt: Düzeltilmiş Gayri Safi Milli Hasıla

Turan Subaşat*, Soner Uysal**

Özet

Ülkelerin ekonomik büyüklüklerini ve gelişmişlik düzeylerini ölçmek ve başka ülkelerle karşılaştırmak için cari ve sabit fiyatlarla GSMH ve satın alma gücü paritesi (SGP) cinsinden hesaplanan GSMH gibi çeşitli göstergeler (hem mutlak hem de kişi başına düşen cinsten) kullanılmaktadır. Bu göstergeler, özellikle uluslararası karşılaştırmalar yapabilmek için dolar gibi ortak bir döviz kuru dikkate alınarak hesaplandığında kendilerine özgü sorunlar doğurmaktadır. Cari fiyatlarla hesaplanan GSMH, kur değişimlerinden etkilenmekteyken, bu sorunu çözmek amacıyla sabit fiyatlar kullanıldığında ise yaratılan yeni ölçüt baz olarak alınan yıla karşı aşırı duyarlı hale gelmektedir. Satın alma gücü paritesi cinsinden hesaplanan GSMH ise düşük gelirli ülkelerin genel fiyat seviyelerini göz önünde bulundurularak teorik bir çerçevede arttırıldığı için, toplam dış borcun ulusal gelir içindeki payını ve dolayısıyla da oluşan riski olduğundan düşük göstermektedir. Çalışmamız bu sorunları çözecek yeni bir GSMH göstergesi üretmeyi amaçlamaktadır. Türkiye örneğinde test edilen yeni ölçütün gerçekçiliği de sinanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli Gelir Hesapları ve Refah Ölçümü, Genel Refah, Döviz Kurları

JEL Sınıflandırması: E01, I31, F31

A New Criteria in Country Comparisons of Economic Development Levels: Corrected Gross National Product

Abstract

While GDP at exchange rate and GDP at Purchasing Power Parity (in both current and constant prices) are commonly used to compare countries in terms of their economic size and development, they suffer from various problems. GDP at current prices is heavily influenced by exchange rate changes. When constant prices are used to resolve this problem, the new indicator (GDP at constant prices) becomes sensitive to the selection of the base year. GDP at Purchasing Power Parity resolves some of these problems but creates another. To reflect living standards better, GDP at Purchasing Power Parity increases national income based on lower price levels in developing countries, which in turn reduces the total external debt to GDP at Purchasing Power Parity ratio and lowers the perceived risks associated with excessive external debt. Our work aims to produce a new GDP indicator that will solve these problems. The accuracy of the new index will also be tested in the context of Turkey.

Keywords: Measurement National Income Accounts and Wealth, General Welfare, Foreign Exchange

JEL Classification: E01, I31, F31

* Prof. Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, e-posta: turansubasat@mu.edu.tr.

** Araştırma Görevlisi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, e-posta: soneruysal@mu.edu.tr.

1. Giriş

Bu çalışma, ülkelerin ekonomik büyüklük ve refah düzeyini ölçen ulusal gelir hesaplamalarına yeni bir metot önererek önemli bir katkı yapmayı amaçlamaktadır. Ülkelerin ekonomik büyüklüklerini ve gelişmişlik düzeylerini ölçmek ve başka ülkelerle karşılaştırmak zor olduğu kadar manipülasyona açık bir konu olmuştur. Ülkelerin ekonomik büyüklüklerini ölçmede geleneksel olarak Gayri Safi Milli Hasıla (bundan sonra GSMH) ve ekonomik refah düzeylerini ölçmede ise kişi başına düşen GSMH (bundan sonra KBGSMH) kullanılır. Yerel para cinsinden hesaplanan GSMH, uluslararası karşılaştırmaların yapılabilmesi için dolar cinsinden de hesaplanır. GSMH'nin büyüklüğü bir ülkenin uluslararası politikadaki gücünü göstermesi açısından önemliyken, KBGSMH'nin büyüklüğü ise ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıttığı için önemlidir. Bu basit ölçümler, (gelir dağılımı başta olmak üzere) insanların yaşam kalitesini ölçmede tam olarak başarılı olamasa da kabaca bir fikir vermektedir. Bu nedenle KBGSMH değişik göstergelerle zenginleştirilerek refahı daha iyi yansıtabilmek amacıyla çok daha karmaşık endeksler geliştirilmiştir.¹

Bu endekslerin yaşam kalitesini ölçmedeki eksiklikleri yanında ekonomik büyüklük ve gelişmeyi doğru ölçme konusunda da önemli sorunları vardır. Örneğin dolar cinsinden cari fiyatlarla hesaplanan GSMH [bundan sonra GSMH (cari \$)] döviz kuru değişikliklerinden fazlaca etkilendiği için uluslararası karşılaştırmalarda yanlış yönlendirici olabilir. Döviz kurlarında yaşanan hızlı değişiklikler ülkelerin uluslararası sıralamasını (yaşam standardında büyük bir değişiklik olmasa bile) yıldan yıla ciddi oranlarda değiştirebilir. GSMH (cari \$) ayrıca yurt içi fiyat seviyesini dikkate almadığı için ülkelerin refah seviyesini de doğru yansıtmaz.

1 UNDP'nin geliştirdiği İnsani Gelişme Endeksi başta olmak üzere bu konuda yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

GSMH (cari \$)'nin bu sorunlarını giderebilmek amacıyla iki yöntem geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi GSMH'yi sabit fiyatlarla hesaplamaktır [bundan sonra GSMH (sabit \$)]. Bu gösterge, GSMH (cari \$)'nin bir fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilir. GSMH (sabit \$) ülkelerin zaman içinde gösterdikleri ekonomik gelişme trendlerini daha doğru yansıtmakla birlikte, baz olarak alınan yıla bağlı olarak seviyesi büyük değişiklikler gösterdiği için ülke karşılaştırmalarında kullanılamaz.

İkinci yöntem ise GSMH (cari \$)'nin ülkelerin Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)'ne göre uyumlulaştırılmasıyla elde edilir. SGP seçilmiş bir basket mal ve hizmetin değişik ülkelerde farklı fiyatlara sahip olmasından hareketle hesaplanmaktadır. Fiyatların düşük (yüksek) gelirli ülkelerde düşük (yüksek) olmasından hareketle SGP cinsinden GSMH [bundan sonra GSMH (SGP cari \$)] genellikle düşük (yüksek) gelirli ülkelerde GSMH (cari \$)'den daha büyük (küçük) bir değer almaktadır. GSMH (SGP cari \$) yukarıda bahsedilen sorunları ciddi oranlarda çöze de iki önemli sorunu vardır. Birincisi, GSMH (SGP cari \$) GSMH (cari \$)'yi teorik bir çerçevede büyüttüğü için, toplam dış borç stoku gibi risk faktörlerinin ulusal gelire oranını ve dolayısıyla da riski küçük göstermektedir. İkinci olarak da SGP 1990 yılı öncesi için hesaplanmadığı için ülke karşılaştırmalarını 1990 yılı öncesine götürmek mümkün olmamaktadır.

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen sorunları aşabilmek amacıyla, döviz kuru oynaklıklarından ve alınan baz yılından etkilenmeyen, GSMH (cari \$) verilerini teorik olarak şişirmeyen yeni bir endeks tasarlayacağız. Bu endeks ülke karşılaştırmalarında GSMH (SGP cari \$) kadar başarılıyken, dış borçtan kaynaklanan riskleri de daha etkin bir biçimde ölçecektir.

Çalışmanın ilk kısmında var olan göstergelerin sorunlarından bahsedildikten sonra, ikinci kısmında geliştireceğimiz yeni endeksle ilgili teorik bilgilere yer verilecektir. Son kısımda ise yeni göstergeyle ilgili Türkiye örneğinden elde edilen bulgulara yer verilerek çalışma sonlandırılacaktır.

2. Neden Yeni Bir Endeks?

Alternatif ulusal gelir hesapları farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Ulusal para cinsinden hesaplanan GSMH, uluslararası karşılaştırmaların yapılabilmesi için ortak bir para birimi (genellikle dolar) cinsinden de hesaplanır (Bergh ve Antal 2014). Dolar cinsinden cari fiyatlarla hesaplanan GSMH [bundan sonra GSMH (cari \$)] döviz kuru değişikliklerinden fazlaca etkilendiği için uluslararası karşılaştırmalarda her zaman doğru sonuçlar vermez (Aslan ve Kanbur 2007, Saraçoğlu 1998).

Döviz kurunun aşırı değerlenmesi (değer yitirmesi), GSMH (cari \$)'yi yapay bir biçimde büyütme (küçültme) ve ülkeyi belli bir süre için olduğundan daha başarılı (başarısız) gibi göstermektedir. Bu nedenle döviz kurunun aşırı oynak olduğu ülkelerin uluslararası sıralaması, ekonomideki gerçek gelişmelerle örtüşmeyecek oranda, yıldan yıla büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin, 2002 yılından itibaren doların diğer paralar karşısında değer yitirmesi dünyada hemen her ülkede GSMH (cari \$)'de yapay bir artışa neden olmuştur. Aynı dönemde TL'nin (yüksek reel faizlerden beslenen para girişiyle birlikte) diğer paralar karşısında değer kazanması, 2002-2007 yılları arasında GSMH (cari \$)'yi yapay olarak üç kat arttırmış ve ülkede refahın üç kat arttığı illüzyonunu doğurmuştur (Şekil 7).

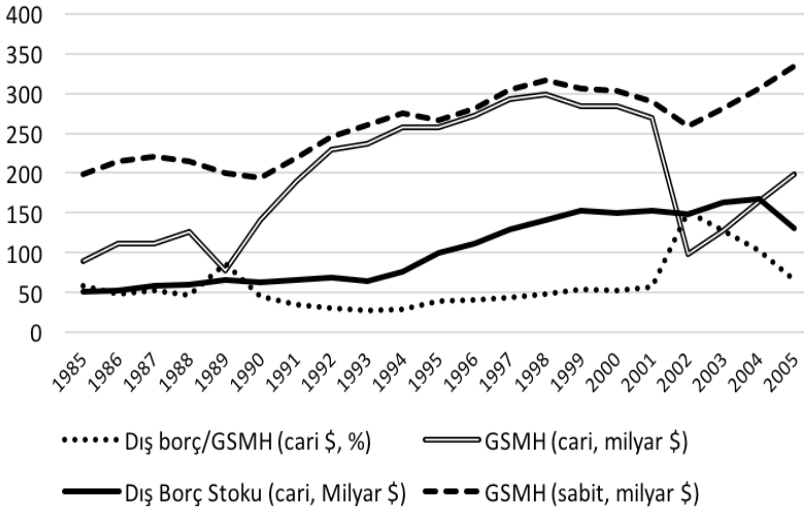
Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Karşılaştırmalarında Yeni Bir Ölçüt: Düzeltilmiş Gayri Safi Milli Hasıla

Ayrıca, GSMH (cari \$) ulusal fiyat düzeylerini dikkate almadığı için düşük (yüksek) gelirli ülkelerin olduklarında çok daha yoksul (zengin) görünmelerine neden olmaktadır. Özellikle ticareti yapılamayan malların fiyatları düşük (yüksek) gelirli ülkelerde daha düşüktür (yüksektir). Bu nedenle, aynı miktarda dolar düşük (yüksek) gelirli ülkelerde çok daha fazla (az) mal ve hizmet satın alabilir ki bu *satın alma gücünün* ve refah seviyesinin daha yüksek (düşük) olduğunu gösterir.

Son olarak, döviz kurunun aşırı değerlenmesiyle yapay olarak büyüyen GSMH (cari \$) dış borç gibi göstergelerin GSMH (cari \$)'ye oranını azaltarak dış borçtan kaynaklanan risklerin olduğundan düşük görünmesine neden olmaktadır. Tersine, döviz kurlarındaki hızlı bir düşüş de GSMH (cari \$)'de gerçeklerle örtüşmeyen bir düşüş yaratabilmekte ve dış borcun GSMH (cari \$)'ye oranında büyük sıçramalar doğurabilmektedir. Bu durum Arjantin'in 1990'larda yaşadığı deneyimle gösterilebilir.

Uzun yıllar ekonomik durgunluk ve hiper-enflasyon (1989'de %3080) gibi sorunlarla boğuşan Arjantin, 1990 yılında IMF güdümünde "Konvertibilite Planı" olarak anılan bir istikrar programını uygulamaya koymuştur. Plan çerçevesinde ulusal parasının değerini dolara sabitleyen Arjantin, enflasyonu 1991'de %172'ye, 1992'de %25'e, 1993'de %11'e ve 1994'te yüzde 4'e indirmeyi başarmasına rağmen uygulanan sabit döviz kuru nedeniyle reel döviz kuru ciddi oranda değerlenmiş ve ihracatı baltalamıştır. Aşırı değerli ulusal para, büyük bir hızla yapılan özelleştirmeler ve büyük miktarlarda sermaye girişiyle birlikte oluşan balon ekonomisi ilk yıllarda "Arjantin mucizesi" olarak lanse edilse de, ekonomi 1990'ların sonlarına doğru yavaşlamış ve 2000'li yılların başında büyük bir krizle son bulmuştur (Subaşat 2010). Bu süreçte gözlemlenen değişiklikler yukarıda yaptığımız tartışmaları destekler niteliktedir.

Şekil 1: Arjantin'de GSMH ve Dış Borç Verileri

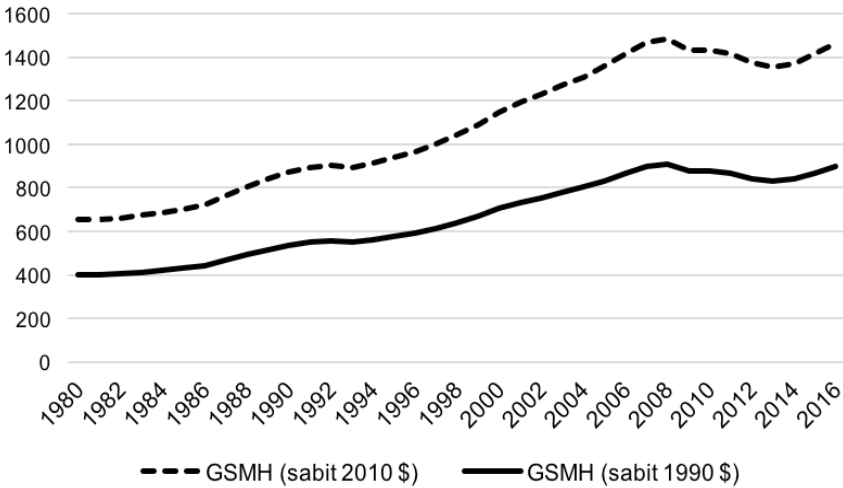
Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

Şekil 1’de görülebileceği gibi Arjantin’de GSMH (cari \$) 1989 yılında hızla düşmüş ve bu düşüş cari fiyatlarla hesaplanan (dolar cinsinden) dış borç stokunun GSMH (cari \$) içerisindeki payının (toplam dış borç stokunda böyle bir sıçrama söz konusu olmamasına rağmen) aniden yükselmesine neden olmuştur. 1990 yılından sonra GSMH (cari \$)’de gözlenen yapay artış (toplam dış borç stokunda gözlenen hızlı artışa rağmen) dış borç stokunun GSMH (cari \$) içerisindeki payında bir düşmeye neden olmuş ve oluşan riski gizlemiştir. Bol miktardaki sermaye girişlerinden kaynaklanan bu sürdürülemez canlanma dönemi 2000’lerin başında krizle son bulunca, bu kez GSMH (cari \$)’deki radikal düşüş dış borç stokunun GSMH (cari \$) içerisindeki payında (dış borç stokunun toplam değeriyle örtüşmeyen) yapay bir yükselme yaratmıştır.

Bu sorunları giderebilmek için çeşitlik teknikler geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi GSMH’nin sabit fiyatlarla [bundan sonra GSMH (sabit \$)] hesaplanmasıdır ki bu GSMH’deki artışları fiyat hareketlerinden arındırarak gerçek üretimdeki artışın görünmesini sağlamaktadır. GSMH (sabit \$), GSMH (cari \$)’nin bir fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu yöntem döviz kurundan kaynaklanan yapay şişmeleri gidererek ülkelerin belli bir zaman dilimindeki gerçek üretim artışlarını hesaplamaya olanak vermektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi GSMH (sabit \$), GSMH (cari \$)’de gözlenen yapay şişmeden etkilenmemekte, çok daha istikrarlı bir eğilim göstermektedir.

Ancak GSMH (sabit \$) bölündüğü fiyat endeksinin hangi yıla sabitlendiğinden (baz yılından) fazlasıyla etkilendiği için ülke karşılaştırmalarında sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Örneğin, Şekil 2’de görüldüğü gibi İspanya’nın GSMH (sabit \$)’si 1990 sabit fiyatlarıyla ve 2010 sabit fiyatlarıyla hesaplandığında çok farklı büyüklükler göstermektedir.

Şekil 2: İspanya’da 1990 ve 2010 Sabit Fiyatlarıyla GSMH

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

*Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Karşılaştırmalarında Yeni Bir Ölçüt:
Düzeltilmiş Gayri Safi Milli Hasıla*

Fiyat endeksinin hangi yıla sabitlendiği ülke sıralamalarında da büyük değişikliklere yol açmaktadır. Örneğin, elimizde veri bulunan 124 ülke içinde Türkiye'nin GSMH (sabit \$) açısından yeri 1990 sabit fiyatlarıyla 1980 yılında 29'uncu ve 2016 yılında 17'nci iken, 2010 sabit fiyatlarıyla 1980 yılında 20'nci ve 2016 yılında 15'incidir. Görüldüğü gibi sabit fiyat olarak hangi yılın seçildiği hem ülkenin sıralamadaki yerini hem de sıralamada zaman içinde kat ettiği gelişmeyi ciddi biçimde etkilemektedir. İki uç örnek sorunu daha da netleştirecektir. İlk olarak Nijerya'nın sıralamadaki yeri 1990 sabit fiyatlarıyla 1980 yılında 40'ıncılıktan 2016 yılında 45'inciliğe gerilerken, 2010 sabit fiyatlarıyla sıralamadaki yeri 1980 yılında 28'incilikten 2016 yılında 24'üncülüğe yükselmiştir. Benzer bir biçimde, Malta'nın sıralamadaki yeri 1990 sabit fiyatlarıyla 1980 yılında 91'incilikten 2016 yılında 89'unculuğa yükselirken, 2010 sabit fiyatlarıyla sıralamadaki yeri 1980 yılında 88'incilikten 2016 yılında 91'inciliğe gerilemiştir. Ülke sıralamalarındaki değişiklikler her zaman bu kadar aşırı farklılıklar doğurmasa da GSMH (sabit \$)'nin ülke karşılaştırmalarında kullanılamayacağı açıktır.

GSMH (sabit \$)'nin bir başka sorunu da, cari fiyatlarla hesaplanan (dış borç stoku gibi) göstergelere oranlanamamasıdır. Bir başka deyişle, yukarıdaki Arjantin örneğinde dış borcun GSMH (cari \$)'ye oranını hesaplamada bahsedilen sorunu sabit fiyatlarla çalışarak gidermek mümkün değildir. Bunun nedeni matematiksel olarak hem pay hem de paydanın aynı cinsten hesaplanmasının gerekliliğidir. Pay ve paydadan birinin cari değerinin sabit fiyatla hesaplanması anlamsız sonuçlar doğuracaktır. Cari fiyatlarla hesaplanan dış borç stokunun yine cari fiyatlarla hesaplanan bir GSMH'ye bölünerek değerlendirilmesi gereklidir. Hem cari hem de sabit fiyatlarla GSMH'nin sağlıklı sonuçlar vermesi yeni bir endeks ihtiyacı doğurmaktadır ki bu yazının amacı da böyle bir endeks geliştirmektir.

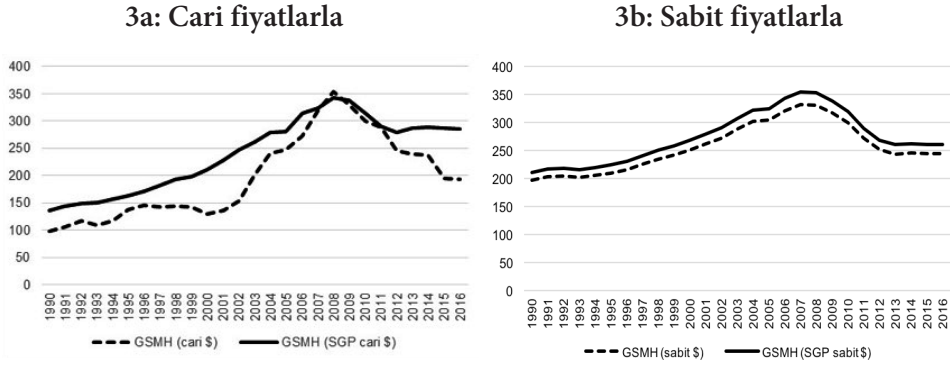
Hem sabit, hem de cari fiyatlarla hesaplanan GSMH değerlerinin özellikle ülkeler arasındaki kıyaslamalarda sağlıklı sonuçlar vermemesi, iktisatçıları yeni arayışlara itmiştir. Yukarıdaki sorunların en azından bazılarının giderilebilmesi için Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) kavramı geliştirilmiştir. SGP kavramı "bir ülkenin ulusal parasının satın alma gücünün diğer bir ülkenin parasının satın alma gücüne oranı" olarak ifade edilmektedir (Çil ve Dülger 2017: 1000). SGP'nin ekonomide başlıca iki kullanım alanı vardır. Birincisi, SGP fiyat ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi ölçerek mevcut döviz kurunun gerçekçi olup olmadığı ile ilgili bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. İkincisi, ortak bir döviz kuru dikkate alınarak yapılan milli gelir kıyaslamaları yerine SGP dikkate alınarak hesaplanan milli gelir uluslararası kıyaslamalarda kullanılmaktadır (Aslan ve Kanbur 2007). Bu çalışmada SGP'nin ikinci kullanım alanından bahsedilmektedir.

Bir örnek konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Türkiye'nin KBGSMH'si 2016 yılında 32807 TL'dir. Bunu o yılki döviz kurundan (3.02 \$/TL) KBGSMH (cari \$)'ye dönüştürdüğümüzde 10863 \$ eder. Ancak Türkiye'deki dolar cinsinden ortalama fiyat seviyesi ABD'deki fiyat seviyesinin %44.5'ine eşittir. O halde aynı miktar dolar Türkiye'de ABD'de alabileceğine göre %55.5 daha fazla mal ve hizmet satın alabilecektir. O halde

KBGSMH (SGP cari \$), 10863 KBGSMH (cari \$)'den %55.5 daha büyük olmalıdır ki bu 24412 \$ eder. Aynı hesapları Norveç için yaptığımızda KBGSMH (cari \$)'nin 70912 \$ ve KBGSMH (SGP cari \$)'nin ise 59385 \$ olduğunu görüyoruz. Norveç'te KBGSMH cari fiyatlarla Türkiye'nin 6.5 katıyken, SGP cinsinden 2.4 katına düşmektedir.

SGP cinsinde GSMH hem cari [bundan sonra GSMH (SGP cari \$)] hem de sabit [bundan sonra GSMH (sabit \$)] fiyatlarla hesaplanabilir. Şekil 3'den de görülebileceği gibi, GSMH (cari \$) ve GSMH (SGP cari \$) birbirlerinden radikal biçimde farklılaşırken, Şekil 3b'de GSMH (sabit \$) ve GSMH (SGP sabit \$) arasında sabit bir katsayıyla ilişkilendirilebilecek bir korelasyon görülmektedir. GSMH (SGP cari \$) hem döviz kuru oynaklığından kaynaklanan değişimleri, hem de fiyat seviyesinden kaynaklanan farkları elimine ettiği için ülke karşılaştırmalarında daha büyük bir güvenle kullanılabilir. GSMH (SGP sabit \$) ise ülke karşılaştırması açısından GSMH (sabit \$) ile aynı sorunlara sahiptir.

Şekil 3: Cari ve Sabit Fiyatlarla Yunanistan'ın GSMH (\$) ve GSMH (SGP \$) Verileri

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

GSMH (SGP cari \$), toplam dış borcun oransal hesaplamalarında da potansiyel olarak kullanılabilir. Ancak GSMH (SGP cari \$), GSMH (cari \$)'yi teorik bir çerçevede büyüttüğü için, dış borçla birlikte oluşan tehlikeyi tam olarak yansıtmayacaktır. Özellikle düşük gelirli ülkelerde GSMH (cari \$) ile GSMH (SGP cari \$) arasında çok büyük farklar olabilmektedir. GSMH (SGP cari \$) ülkelerin gerçek refah düzeylerini daha doğru yansıtsa da, dolar cinsinden alınan borçların dolar cinsinden ödeneceğinden hareketle GSMH (cari \$) ülkelerin borçlarını geri ödeme gücünü daha gerçekçi olarak yansıtmaktadır. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi GSMH (cari \$) de döviz kuru değişikliklerinden fazlasıyla etkilenmektedir. Ayrıca GSMH (SGP cari \$) hesaplamaları resmi olarak 1990 yılından itibaren başlatıldığından ülkelerin karşılaştırmalı performansını daha önceki dönemler için değerlendirme şansı da olmayacaktır.

3. Düzeltilmiş GSMH ve Reel Döviz Kuru Endeksi

Bu bölümde, yukarıda detaylıca tartışılan sorunları giderebilmek için yeni bir hesaplama yöntemi geliştireceğiz ve bunu “düzeltilmiş GSMH” [bundan sonra GSMH (D)] olarak adlandıracamız. GSMH (D), GSMH (cari \$)’nin “reel döviz kuru endeksi” (RER) olarak adlandıracamız bir fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilmektedir. RER, ülkelerin fiyat endekslerinin [ki bu da GSMH (cari \$)’nin GSMH (sabit \$)’ye bölünmesiyle elde edilecektir] ABD’nin fiyat endeksine bölünüp, daha sonra başlangıç yılı 1 olmak üzere yeniden endekslenmesiyle oluşturulacaktır. Örneğin, düzeltilmiş GSMH verilerini 1990 yılından itibaren hesaplamak istersek formülasyon aşağıdaki şekilde olacaktır. Formülde i yıl verisini, j ülke verisini göstermektedir.

$$GSMH_{ijDÜZELTİLMİŞ} = \frac{GSMH_{ijCARI}}{RER_{ij}}$$
$$RER_{ij} = \frac{GSMH_{ij,CARI}}{GSMH_{ij,SABİT}} \cdot \frac{GSMH_{1990j,SABİT}}{GSMH_{1990j,CARI}} \cdot \frac{GSMH_{iABD,SABİT}}{GSMH_{ABDj,CARI}}$$

RER endeksi aslında bir ülkenin dolar cinsinden fiyat seviyesini ABD’nin fiyat endeksine oranından hesaplandığından bir çeşit reel döviz kuru endeksidir. Değeri bir (1) olarak belirlenen başlangıç yılında döviz kurunun dengede olduğu varsayımı altında, endeksin 1’in üzerine çıkması ortalama fiyatların ülke için ABD’deki fiyatlardan daha hızlı arttığını, dolayısıyla reel döviz kurunun aşırı değerlendiğini gösterecektir.² Tersine, endeksin 1’in altına düşmesi ortalama fiyatların ülke için ABD’deki fiyatlardan daha yavaş arttığını, dolayısıyla reel döviz kurunun değer kaybına uğradığını gösterecektir. Belli bir süre 1’in üzerinde ya da altında olabilecek olan döviz kuru, dış ticaret açıkların sonsuza kadar sürdürülemeyeceğinden hareketle, eninde sonunda denge değeri olan 1’e dönme eğiliminde olacaktır.

Şekil 4a bu durumu doğrulamaktadır. Başlangıç yılı olarak kabul edilen 1990 yılında Yunanistan için endeks değeri 1 iken, 1996 yılında 1,2’ye kadar yükselmiştir. Bu durum 1990 – 1996 arasında Yunanistan’da fiyatların, ABD’ye oranla daha hızlı arttığını, yani

2 RER, döviz kurundaki değişiklikleri doğru yansıtırsa da, kurun nihai durumunu (aşırı değerli, dengede ya da aşırı değersiz) doğru yansıtabilmesi için başlangıç yılı olarak seçilen yılda ülkelerin ticaretlerinin dengede olması gerekir ki bu gerçekçi değildir. Bu durum ülke karşılaştırmalarında önemli bir sorun teşkil etmeyecektir. Ancak endeksin reel döviz kurunu nihai durumunu daha gerçekçi gösterebilmesi için ülke ticaretinin (ya da cari dengenin) dengede olduğu bir yıla endekslemesi gerektiğini de belirtmek gerekir.

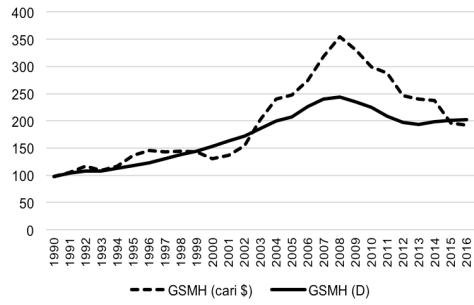
döviz kurunun aşırı değerlendiğini göstermektedir. 1999 – 2003 arasında 1’in altına düşen endeks değerinin, 2008 küresel finansal krizine kadar hızla arttığı ve kriz yılında 1,4’ün de üzerine çıkarak en yüksek değerine ulaştığı görülmektedir. Krizden sonra hızla düşen kur, 2015 yılından itibaren 1’in biraz altına düşerek tekrar rekabetçi bir seviyeye gelmiştir.

Şekil 4: Yunanistan’da “Reel Döviz Kuru” ve GSMH (\$) Göstergeleri

4a: “Reel döviz Kuru Endeksi”

4b: GSMH (cari \$) ve GSMH (D)

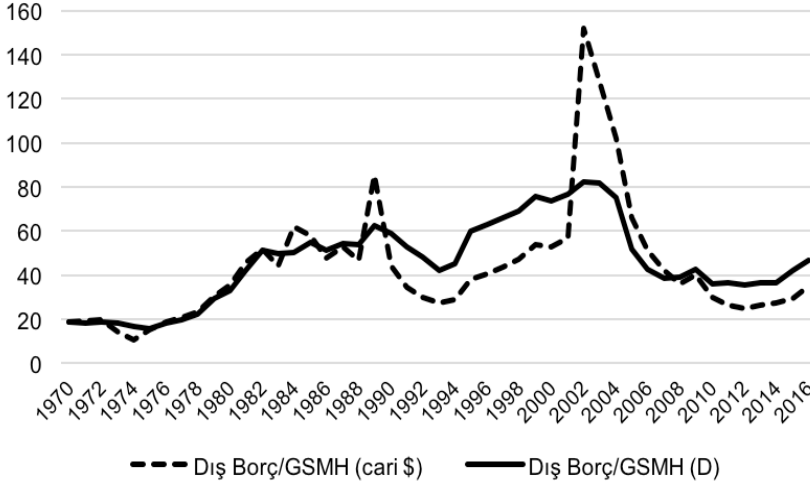

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

Şekil 4b Yunanistan için GSMH (cari \$) ve GSMH (D) verilerini göstermektedir. GSMH (D), GSMH (cari \$)’ya göre daha az oynaklığa sahiptir. 2002 öncesinde GSMH (D) istikrarlı bir biçimde artarken, GSMH (cari \$) ise GSMH (D) etrafında dalgalanan bir artış göstermiştir. 2002 sonrasında (RER’de gözlenen artışla uyumlu olarak) GSMH (cari \$) hızla artmış ve GSMH (D)’yi geride bırakmıştır. 2008 kriziyle birlikte her iki gösterge birlikte azalmakla birlikte (RER’de gözlenen azalışla uyumlu olarak) GSMH (cari \$)’deki azalış çok daha hızlı olmuş, 2015 yılından itibaren iki gösterge eşitlenmiştir. Şekil 4, döviz kuru değişikliklerinin GSMH (cari \$)’yi (ekonomi hem büyürken hem de küçülürken) nasıl abarttığını net bir biçimde göstermektedir.

Şekil 5, Arjantin için toplam dış borç stokunun GSMH içerisindeki payını hem GSMH (cari \$) hem de GSMH (D) verilerini kullanarak göstermektedir. Şekilde GSMH (D) verileri kullanılarak hesaplanan dış borç stokunun GSMH içerisindeki payının, GSMH (cari \$) verilerine oranla daha istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. GSMH (cari \$)’nin kullanımının dış borç sorununun gerçek boyutlarını kriz öncesinde 1990-2000 yılları arasında nasıl sakladığı ve krizle birlikte nasıl abarttığı net bir biçimde görülmektedir. GSMH (D) ise, döviz kuru oynaklıklarından arındırıldığı için, dış borçtan kaynaklanan gerçek riskleri çok daha gerçekçi bir biçimde göstermektedir.

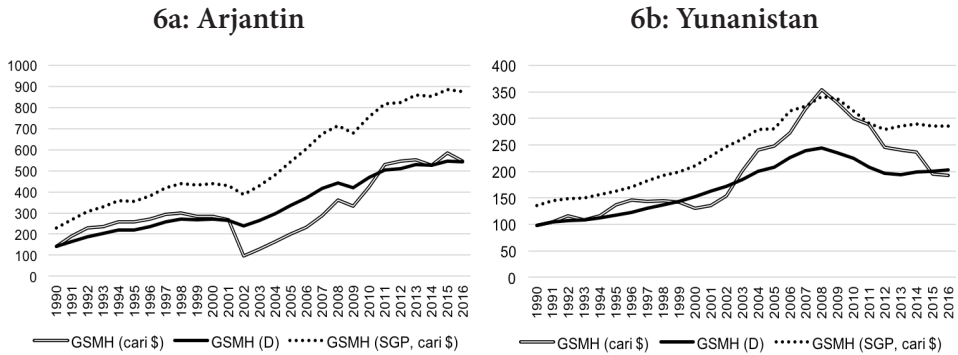
Şekil 5: Arjantin'de Dış Borç Stokunun GSMH İçindeki Payı Verileri

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

Şekil 6'daki Arjantin ve Yunanistan örneklerinden görülebileceği gibi GSMH (D) ile GSMH (SGP cari \$) arasında [Şekil 3b'de görülen GSMH (sabit \$) ve GSMH (SGP sabit \$) arasındaki ilişkiye benzer biçimde] sabit bir katsayıyla ifade edilebilecek çok yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki önemlidir, çünkü GSMH (cari \$) sadece 1990 yılından itibaren mevcutken GSMH (D) çok daha erken yıllar için de hesaplanabilmektedir. Örneğin, Dünya Bankası'nın veri tabanı, endeksi 1960 yıllarına kadar geri götürmemize izin vermektedir. Bu endeks hem GSMH (cari \$), hem de GSMH (SGP cari \$)'nin özelliklerini onların sorunlarından bağımsız olarak yansıtmaktadır.

Şekil 6: Arjantin ve Yunanistan İçin Farklı GSMH Hesaplamaları

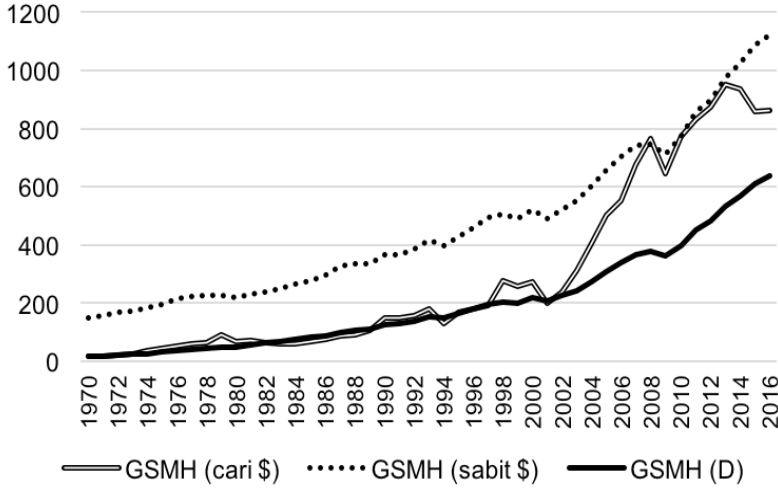

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

4. Düzeltilmiş GSMH'nin Türkiye Uygulaması

Yeni geliştirilen RER ve GSMH (D) göstergeleri ile ilgili teorik açıklamalar, çalışmanın bu kısmında Türkiye ekonomisi üzerine verilecek örneklerle pekişecektir.

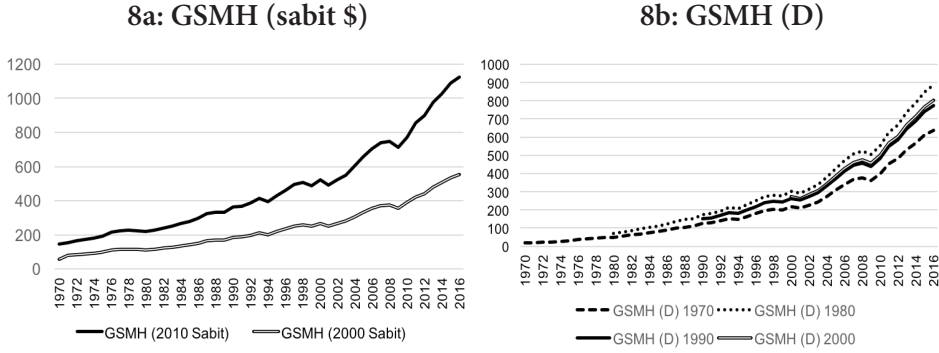
Şekil 7: Türkiye Ekonomisinin GSMH Göstergeleri (Milyar dolar)

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

Şekil 7, Türkiye ekonomisi için hesaplanan GSMH endekslerini göstermektedir. Şekilde görüldüğü gibi GSMH (cari \$) değerleri döviz kurlarındaki değişikliklerden büyük oranda etkilenmektedir. GSMH (cari \$) değerleri ile GSMH (D) değerleri arasındaki makasın özellikle 2002-2013 yılları arasında belirgin bir biçimde arttığı, 2013 yılı sonrasında ekonominin yaşamaya başladığı sorunlarla birlikte kapanma eğilimine girdiği görülmektedir. İleriki yıllarda GSMH (cari \$)'nin daha da düşerek (Şekil 6'da Arjantin ve Yunanistan örneklerinde gözlemlendiği gibi) GSMH (D) ile eşitlenme eğiliminde olması beklenmelidir. Bu durum Türkiye'nin ileriki yıllarda daha büyük ekonomik sorunlar yaşayacağını bir göstergesidir. Şekilde GSMH (D) ile GSMH (sabit \$)'nin benzer trenler izlediği, her iki endeksin de döviz kurundaki değişikliklerden etkilenmediği gözlenmektedir. Ancak bu iki değişken arasındaki seviye farkının GSMH (sabit \$)'nin hesaplanmasında kullanılan baz yılının etkisinden kaynaklandığı ve bu nedenle GSMH (D)'nin tercih edilmesi gerektiği açıktır. Şekil 8 bu konuya açıklık getirmektedir.

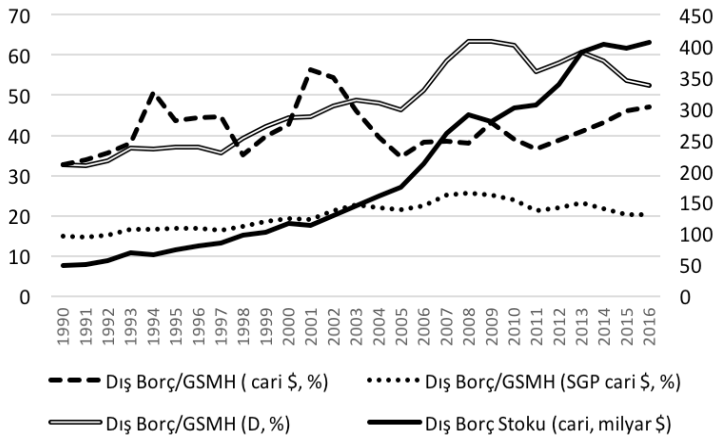
Şekil 8: Türkiye Ekonomisinin GSMH Göstergeleri (Milyar dolar)

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

Şekil 8a, baz alınan yıllara göre GSMH (sabit \$)'deki ve şekil 8b ise GSMH (D)'deki değişiklikleri göstermektedir. Şekil 8a'da görülebileceği gibi 2000 ve 2010 yılları baz alınarak hesaplanan GSMH (sabit \$) değerleri büyük oranda farklılık göstermektedir. Öyle ki, 2016 yılı için 2010 yılı baz alınarak hesaplanan GSMH (sabit \$) değeri 2000 yılı baz alınarak hesaplanan GSMH (sabit \$) değerinin iki katından daha büyüktür. Bu nedenle GSMH (sabit \$) değerlerinin uluslararası karşılaştırmalarda güvenilirliğinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Buna karşın, Şekil 8b'de GSMH (D) verilerinin başlangıç yılı değiştikçe, birbirlerinden belirgin bir biçimde uzaklaşmadığı görülmektedir. Dolayısıyla GSMH (D)'nin GSMH (sabit \$)'ye göre çok daha sağlıklı bir gösterge olduğu söylenebilir.

Şekil 9. Türkiye'nin Dış Borç Göstergeleri (%)

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

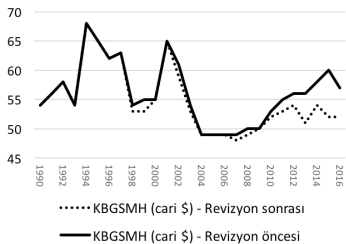
GSMH (cari \$) üzerindeki kur etkilerini gidermek için geliştirilen diğer bir yöntem GSMH'yi SGP cinsinden hesaplamaktır. Ancak daha önce bahsedildiği gibi, bu yöntem teorik yapısından dolayı düşük gelirli ülkelerin GSMH'sini yüksek ve dış borçlarını da oransal olarak düşük göstererek oluşan riski saklayabilmektedir. Şekil 9, Türkiye'nin dış borç stokundaki artışı (sağ eksen) ve dış borç stokunun farklı GSMH göstergelerine oranlanmış halini (sol eksen) göstermektedir. Şekilden görüleceği gibi, toplam dış borç (özellikle 2000'li yıllarda) son derece hızlı artarken, toplam dış borcun GSMH (SGP cari \$)'ye oranı oldukça düşük düzeylerde seyretmekte ve hızla artan dış borçtan kaynaklanan gerçek riski yansıtmamaktadır.

Dış borcun GSMH (cari \$)'ye oranı da döviz kuru değerlenmesinden etkilendiği için oluşan riski fazlasıyla düşük ya da yüksek göstermektedir. Örneğin, Türkiye'de 1994 ve 2000 krizlerinin yaşandığı dönemde döviz kurunun çökmesinden kaynaklanan ani GSMH (cari \$) düşüşü, bu dönemlerde dış borç stokunun GSMH içerisindeki payını abartmıştır. GSMH (D) verileri kullanılarak hesaplanan dış borç stokunun GSMH içerisindeki payı verileri, kriz dönemlerinde ani inişler ve kriz dönemlerinden sonra ani çıkışlar göstermediğinden, dış borç verilerinin daha sağlıklı bir biçimde yorumlanmasına olanak sağlamaktadır.

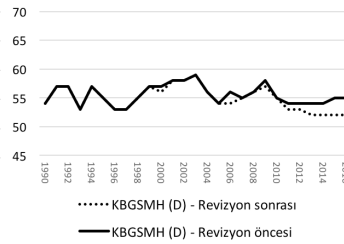
Özellikle 2002 sonrasındaki dönemde Türkiye ekonomisinde GSMH (cari \$) verileri kullanılarak hesaplanan dış borç stokunun GSMH içerisindeki payı verilerinin, GSMH (D) verileri kullanılarak hesaplanandan oldukça farklılaştığı görülmektedir. GSMH (cari \$)'nin kullanılmasıyla hesaplanan dış borç verileri oldukça düşük seviyelerde seyretmekte ve hızla artan dış borçtan kaynaklanan riskleri gizlemektedir. Bu durum TL'nin aşırı değerlenmesiyle GSMH'de gözlenen yapay bir artıştan kaynaklanmaktadır. GSMH (D) ile hesap edilen veriler ise 2000'li yıllarda dış borçlardan kaynaklanan risk artışını çok daha gerçekçi bir biçimde göstermektedir.

Şekil 10. Türkiye'nin KBGSMH Açısından Dünya Sıralamasındaki Yeri

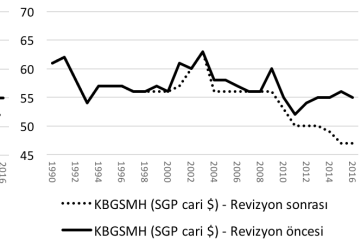
10a - KBGSMH (cari \$)

10b - KBGSMH (SGP cari \$)

10c - KBGSMH (D)

Not: Sıralamada elimizde tam veri bulunan 160 ülke kullanılmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators.

Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Karşılaştırmalarında Yeni Bir Ölçüt: Düzeltilmiş Gayri Safi Milli Hasıla

Son olarak, farklı KBGSMH göstergeleriyle Türkiye'nin dünya sıralamasındaki değişimleri göstererek çalışmamızı bitireceğiz. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yerini sağlıklı olarak saptamak TÜİK'in 2016 revizyonu nedeniyle artık mümkün değildir.³ Revizyon Türkiye'de GSMH (%20) ve sabit sermaye yatırımları (%40) gibi önemli göstergelerde son derece abartılı artışlara yol açmıştır (Aydoğuş 2018). Dahası revizyonda en büyük etkiyi yaratan istatistiksel iyileştirmeler 2009 yılına kadar geriye götürülmüş ve bu nedenle Türkiye'nin yeni serilerinde 2009 öncesi ve sonrasında büyük bir kopuş gerçekleşmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin sıralamasını revizyon öncesi ve sonrası verilerle birlikte değerlendirmek önem taşımaktadır.

Şekil 10, Türkiye'nin KBGSMH açısından dünyadaki sıralamasını her üç ölçüm biçimiyle, revizyon öncesi ve sonrası veriler kullanılarak göstermektedir. İlk olarak belirtmek gerekir ki KBGSMH (D) diğer göstergelere göre çok daha istikrarlı bir değişim sergilemektedir. İkinci olarak revizyon öncesi ve sonrası arasındaki fark özellikle 2009 yılından itibaren bariz bir biçimde gözlenmektedir ve revizyon sonrası sıralamada ciddi bir iyileşme söz konusudur.

Şekil 10a'da görülen KBGSMH (cari \$) verilerine göre Türkiye'nin sıralaması büyük oynaklıklar sergilemektedir. Türkiye bu dönemde en büyük başarıyı revizyon öncesi verilerle 54'üncülükle 1990'da ve revizyon sonrası verilerle 48'incilikle 2007 yılında yakalamıştır. 2007 yılından sonra (revizyon sonrası verilerle daha az olmak üzere) Türkiye'nin sıralamasında ciddi bir gerileme görülmektedir. Bu gerilemenin bir kısmı ekonomide görülen ciddi bir kötüleşme ile ilişkilendirilse de bir kısmının da döviz kurundaki bozulmadan kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir.

Şekil 10b'de görülen KBGSMH (SGP cari \$) verilerine göre Türkiye'nin sıralaması özellikle 2009 yılına kadar çok daha istikrarlı görünmektedir. 2009 yılından itibaren revizyon öncesi verilerle Türkiye'nin sıralaması biraz kötüleşirken, revizyon sonrası verilerle ciddi oranlarda iyileşmiştir. Revizyon sonrasında gözlemlenen iyileşme revizyonun gerçekçiliği konusunda şüphe uyandırır boyutlardadır. Bazı iktisatçılar tarafından Türkiye ekonomisinin "altın" yılları olarak değerlendirilen 2003-2008 yıllarında 63'üncülüğten 56'cılığa (7 basamak) yükselen Türkiye'nin, ekonomik bozulmanın her alanda son derece net bir biçimde hissedildiği 2008-2016 yılları arasında 56'ncılıktan 47'inciliğe (9 basamak) yükselmesi oldukça şüphe çekici bir durumdur.

Şekil 10c'de görülen KBGSMH (D) verilerine göre Türkiye revizyon öncesi verilerle en büyük başarısını 1993, 1996 ve 1997 yıllarındaki 53'üncülükle elde ettiği görülmektedir. Revizyon sonrası verilerle Türkiye'nin en büyük başarısı ise 2013-2016 yıllarında yakaladığı 52'nciliktir. Yine revizyon öncesindeki verilerle sıralamadaki yeri 2014 yılından itibaren kötüleşen Türkiye, revizyon sonrası verilerle ekonomik bozulma yıllarında bile sıralamadaki yerini iyileştirmeye devam etmiştir. Ancak KBGSMH (D) verileriyle "başarının" boyutu KBGSMH (SGP cari \$) verileriyle karşılaştırılınca çok daha mütevazı

3 TÜİK tarafından milli gelir hesaplama yönteminde yapılan revizyon, özellikle veri kaynağının tümüyle Maliye ve İçişleri Bakanlıkları ile BDDK'dan elde edilen idari ve bürokratik kayıtlara kaydırılması ve milli gelirden üretimle açıklanamayan artışların olması noktasında önemli soru işaretleri barındırmaktadır. Yeni hesaplama yönteminin eleştirel bir değerlendirmesi için Boratav (2017) ve Aydoğuş (2017 ve 2018)'e bakılabilir.

görülmektedir. Revizyon sonrasındaki verilerle 2003-2008 yıllarında 59^{unculuktan} 56^{ncılığa} (3 basamak) yükselen Türkiye, 2008-2016 yılları arasında 56^{ncılıktan} 52^{nciliğe} (4 basamak) yükselmiştir.

Yukarıdaki tartışmalardan anlaşılacağı gibi KBGSMH (D) Türkiye'nin dünya sıralamasındaki değişiklikleri diğer göstergelere göre çok daha güvenilir bir biçimde yansıtmaktadır.

5. Sonuç

Ülkelerin ekonomik büyüklüklerini ve gelişmişlik düzeylerini ölçmek ve başka ülkelerle karşılaştırmak için çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Cari ve sabit fiyatlarla GSMH ve satın alma gücü paritesi (SGP) cinsinden hesaplanan GSMH (hem mutlak hem de kişi başına düşen cinsten) bu göstergelerden en sık kullanılanlarıdır. Ancak bu ölçütlerin hepsi çeşitli zayıflıklar göstermektedir. GSMH (cari \$) kurdaki oynaklıklardan etkilenmektedir. Bu sorunu gidermek için geliştirilen GSMH (sabit \$)'nin baz alınan yıla aşırı duyarlı olduğu tespit edilmiştir. GSMH (SGP cari \$) ise, ulusal geliri teorik bir zeminde yükselttiği için (ulusal refahı daha doğru yansıtsa da) oranlandığında toplam dış borç gibi riskleri olduğundan daha küçük göstermektedir. Bu sorunları giderebilmek için çalışmamız "düzeltilmiş GSMH" adı altında yeni bir ölçüt önermektedir. Elde edilen bulgulara göre GSMH (D), hem kurlardan kaynaklanan aşırı oynaklıkları minimize etmekte, hem analizin baz yılına olan duyarlılığı azaltmakta, hem de toplam dış borç gibi risk faktörlerini oransal olarak daha doğru yansıtmaktadır.

Türkiye örneğinde bu bulgular onaylanmıştır. Öncelikle GSMH (D)'nin GSMH (cari \$)'ye göre çok daha istikrarlı olduğu ve döviz kuru oynaklıklarından etkilenmediği gösterilmiştir. Özellikle 2002 yılından itibaren TL'nin dolar karşısında kazandığı değer nedeniyle GSMH (cari \$)'de gözlenen şişmenin GSMH (D)'yi etkilemediği görülmüştür. 2013 yılından itibaren ekonomide yaşanan sorunlarla birlikte GSMH (cari \$) azalmaya ve GSMH (D)'ye yaklaşmaya başlamıştır. Arjantin ve Yunanistan örneklerinde de görüldüğü gibi GSMH (cari \$)'nin düşerek uzun vadede GSMH (D)'ye daha da yaklaşması beklenmelidir. Bu saptama Türkiye'nin yakın gelecekte çok daha ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşacağını ima etmektedir.

Türkiye'nin dış borcundaki ciddi yükselişle birlikte oluşan riski yine en iyi GSMH (D) yansıtmaktadır. Dış borcun GSMH (SGP cari \$)'ye oranı artış göstermekle birlikte, en yüksek olduğu 2008 yılında bile %26 seviyesindedir. Dış borcun GSMH (cari \$)'ye oranı kriz yılı olan 2001 yılında döviz kurundaki çöküşle birlikte %56 seviyesine çıkmakla birlikte, sonrasında TL'nin değer kazanmasıyla birlikte (dış borçta gözlenen hızlı artışa rağmen) hızla %35 seviyelerine düşmüş, TL'nin son yıllarda değer kaybetmesiyle birlikte 2016 yılında %47 seviyesine çıkmıştır. Son olarak GSMH (D), 2002 yılındaki %47 seviyesinden hızla 2009'daki %63 seviyesine çıkmış, sonrasında TÜİK'in yaptığı revizyonla GSMH (D)'da sağlanan yapay artış nedeniyle 2016 yılında %52'ye gerilemiştir.

Son olarak, KBGSMH açısından Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yerini yine en iyi GSMH (D) göstermiştir. TÜİK'in 2016 yılında yaptığı revizyon nedeniyle sıralamalar

Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Karşılaştırmalarında Yeni Bir Ölçüt: Düzeltilmiş Gayri Safi Milli Hasıla

revizyon öncesi ve sonrası verileriyle gösterilmiştir. TL'nin son yıllarda uğradığı değer kaybı Türkiye'nin GSMH (cari \$) ile sırasını ciddi oranlarda geriletirken, GSMH (SGP cari \$) ile sıralamada abartılı bir iyileşme gözlenmiştir. KBGSMH (D) ise diğer göstergelere göre çok daha istikrarlı ve güvenilir bir değişim sergilemiştir. Revizyon öncesi verilerle Türkiye'nin sıralaması oldukça stabil olmakla birlikte revizyon sonrası verilerle mütevazı bir iyileşme görülmektedir.

Tüm bulgular geliştirdiğimiz endeksin GSMH'nin ölçümünde kullanılabilecek çok daha başarılı bir araç olduğunu kanıtlamaktadır.

Kaynakça

- Aslan, N. ve Kanbur, N., A. (2007). Türkiye'de 1980 Sonrası Satın Alma Gücü Paritesi Yaklaşımı. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23 (2), 9 – 43.
- Aydoğuş, O. (2018). *Türkiye'de Milli Gelir Revizyonunun Sonuçları ve İnşaat Sektörü: OECD ve AB ile Bir Karşılaştırma. Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- Aydoğuş, O. (2017). Sorunlu Milli Gelir Revizyonu ve Kuşkuğu Büyüme. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 78. 10.06.2018 tarihinde <http://www.iktisatvetoplum.com/wp-content/uploads/sorunlu-milli-gelir-revizyonu-ve-ku%9Fkulu-b%81y%81me.pdf> adresinden erişildi.
- Bergh, J., CJM and Antal, M. (2014). Evaluating Alternatives to GDP as Measures of Social Welfare/Progress. *Welfare Wealth Work For Europe Working Paper*, 56. 11.06.2018 tarihinde http://www.foreurope.eu/fileadmin/documents/pdf/Workingpapers/WWWforEurope_WPS_no056_MS211.pdf adresinden erişildi.
- Boratav, K. (2017). *Milli Gelir Revizyonu Arızalıdır*. 10.06.2018 tarihinde <https://www.birgun.net/haber-detay/milli-gelir-revizyonu-arizalidir-153403.html> adresinden erişildi.
- Çil, B., A. ve Dülger, F. (2017). İstikrarlılık ve Eşbütünleşme Testleri ile Satın Alma Gücü Paritesi Hipotezinin Türkiye Ekonomisi için Sınanması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 998 – 1020.
- Saraçoğlu, M. (1998). Ülkelerin Refah Düzeyi Karşılaştırmalarında Bir Ölçüt: Satın Alma Gücü Paritesi. *Mevzuat Dergisi*, 1 (9). 01.06.2018 tarihinde <http://www.basarmevzuat.com/dergi/9/a/satinalma.htm> adresinden erişildi.
- Subaşat, T. (2010). Türkiye Arjantin'den Ne Öğrenebilir?. T. Subaşat ve H. Yetkiner (Ed.) *Küresel Kriz Çerçevesinde Türkiye'nin Cari Açık Sorunsalı* (200 – 217), Efil Yayinevi.
- TÜİK (2018). *Satın Alma Gücü Paritesi*. Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi, TÜİK Yayın No: 3145.